

Rozdział I. Dostępność cyfrowa – kwestie wstępne

§ 1. Definicja dostępności cyfrowej w WCAG 2.1

Jak zasygnalizowano we wstępie, techniczną definicję dostępności cyfrowej najlepiej jest rekonstruować na podstawie WCAG 2.1., czyli „Wytycznych dla dostępności internetowej (WCAG) 2.1”, które obejmują szeroki wachlarz założeń dotyczących zwiększenia dostępności treści internetowych. Wdrożenie tych wytycznych ma sprawić, że treści będą bardziej dostępne dla szerszego grona osób z niepełnosprawnościami, w tym dla osób niewidomych i słabowidzących, głuchych i niedosłyszących, osób z niepełnosprawnością ruchową, z zaburzeniami mowy, z nadwrażliwością na światło, osób z niepełnosprawnościami złożonymi, a także dla niektórych osób mających trudności w uczeniu się i ograniczenia poznawcze. Nie ma na celu zaspokojenia potrzeb każdego użytkownika z niepełnosprawnością. Wprowadzenie wytycznych w życie może również spowodować, że treści internetowe będą bardziej użyteczne dla użytkowników w ogóle¹.

Treściowo i konstrukcyjnie WCAG 2 (WCAG 2.0, 2.1 itd.) opiera na czterech zasadach dostępności cyfrowej. Są to jednocześnie osobne paragrafy WCAG 2. W oficjalnym (opracowanym pod auspicjami W3C) tłumaczeniu WCAG 2.1 na język polski², cztery zasady dostępności cyfrowej obejmują: § 1. postrzegalność; § 2. funkcjonalność; § 3. zrozumiałość; i § 4. solidność³. Te cztery zasady uzupełniono o szczegółowe wytyczne, a do wytycznych przypisano kryteria sukcesu. Kryteria sukcesu to inaczej poziomy zgodności. Jest

¹ WCAG 2.1, <https://www.w3.org/Translations/WCAG21-pl> (dostęp: 30.6.2022).

² Tłumaczenia na język polski w dyrektywie 2016/2102 i DostPodmPubU nieco się różnią, ale oba te akty bezpośrednio nawiązują do standardu WCAG napisanego pierwotnie po angielsku.

³ Por. np. Accessible Rich Internet Applications, por. Professional Web Accessibility Auditing Made Easy, <https://pressbooks.library.torontomu.ca/pwaa/chapter/wcag-2-0-principles> (dostęp: 31.1.2023); Understanding the Four Principles of Accessibility, W3C, <https://www.w3.org/TR/UNDERSTANDING-WCAG20/intro.html#introduction-fourprincs-head> (dostęp: 31.1.2023).

to poziom A, AA albo AAA, a każda z wytycznych została oznaczona jednym z tych poziomów. Poziom A jest najbardziej podstawowy, a AAA – dodatkowy. Oznacza to, że starając się zapewnić dostępność cyfrową na podstawowym poziomie, należy odwołać się do niektórych wytycznych (tych oznaczonych kryterium A), a zapewnienie dostępności cyfrowej na najwyższym poziomie (AAA) wymaga zastosowania wszystkich wytycznych WCAG 2.1. Przeważnie jest wymagane spełnienie kryterium sukcesu AA, czyli zastosowanie wytycznych z grup A i AA.

Zasada pierwsza – postrzegalność – nakazuje: „Przedstawiaj użytkownikom informacje i komponenty interfejsu w sposób dostrzegalny dla ich zmysłów”. W polskiej literaturze zdefiniowano tę zasadę jako „właściwość strony internetowej lub aplikacji mobilnej umożliwiającej jej odbiór przez użytkownika za pomocą zmysłu słuchu, wzroku lub dotyku”⁴. Druga zasada – funkcjonalność – wymaga zapewnienia, aby komponenty interfejsu użytkownika i nawigacja były możliwe do użycia („właściwość strony internetowej lub aplikacji mobilnej umożliwiająca użytkownikowi skorzystanie ze wszystkich oferowanych przez nie funkcji”⁵). Trzecią zasadą WCAG 2.1 jest zrozumiałość: „Zadbaj o to, aby informacje i obsługa interfejsu były zrozumiałe” (inaczej rozumiana jako „właściwość strony internetowej lub aplikacji mobilnej umożliwiająca użytkownikowi tych stron i aplikacji zrozumienie treści i sposobu ich prezentacji”⁶). Czwarta, najtrudniejsza do objaśnienia, zasada WCAG 2.1 – solidność – jest zasadą najbardziej techniczną („Twórz treści solidnie, aby mogły być skutecznie interpretowane przez różne programy użytkownika, w tym technologie wspomagające”; zasada ta została w DostPodmPubU (art. 4 pkt 6) określona jako kompatybilność, czyli „właściwość strony internetowej lub aplikacji mobilnej umożliwiająca tej stronie lub aplikacji współpracę z możliwie największą liczbą programów, w tym z narzędziami i programami wspomagającymi osoby niepełnosprawne”⁷). Odpowiadająca zasadzie solidności wytyczna 4.1 została nazwana w polskim tłumaczeniu WCAG „kompatybilnością” i nakazuje: „Zapewnij jak największą zgodność z aktualnymi i przyszłymi programami użytkownika, w tym z technologiami asystującymi”. Pomieszczenie w DostPodmPubU zasady solidności z wytyczną kompatybilności przez stworzenie „zasady kompatybilności” może wynikać z tego, że zasada solidności

⁴ Meritum. Prawo pracy 2023 (red. K. Jaśkowski), Warszawa 2023, art. 1062¹².

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

(zasada 4 WCAG 2.1 – ang. *Robust*) zawiera tylko tę jedną wytyczną (wytyczna 4.1 WCAG 2.1 – ang. *Compatible*).

Wyjaśnienie znaczenia tych zasad najlepiej prowadzić na przykładach i łącznie z odpowiadającymi im wytycznymi i kryteriami sukcesu WCAG 2.1. Ponieważ wymaga to podania przykładów, szczegółowe wyjaśnienie relacji pomiędzy zasadami dostępności cyfrowej a wytycznymi i kryteriami sukcesu zawarto w osobnym rozdziale (rozdz. III), w którym przedstawiono wyniki badania empirycznego.

Z jednej strony WCAG wyraźnie stanowi, że opracowane wytyczne mają na celu zwiększenie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Z drugiej strony, zawiera prognozę, że zastosowanie wytycznych zaprojektowanych z myślą o osobach z niepełnosprawnościami sprawi, że treści będą bardziej użyteczne dla innych grup osób. Podobny wstęp zawarto w projekcie kolejnej generacji WCAG – WCAG 3.0⁸, co poniekąd potwierdza, że definiujący dostępność cyfrową cel WCAG nie wymaga poprawienia ani aktualizacji.

Jako norma techniczna, a nie zbiór norm prawnych, WCAG 2.1 nie określa, kto powinien zapewniać dostępność cyfrową, kto może dochodzić zapewnienia dostępności cyfrowej ani jaka miałaby być sankcja za nieprzestrzeganie WCAG 2.1. WCAG 2.1 określa wyłącznie cel dostępności cyfrowej oraz to, **w jaki sposób ten cel osiągnąć** – cel traktowany zresztą jako kierunek, ale nie jako postulat, który można zrealizować w stopniu absolutnym („ale nie zaspokoї potrzeb każdego użytkownika z niepełnosprawnością”).

§ 2. Zarys historii standaryzacji dostępności cyfrowej

Z punktu widzenia treści analizowanych w tej pracy przepisów (tj. głównie dyrektywy 2016/2102 i DostPodmPubU), centralne znaczenie dla rozwoju pojęcia dostępności cyfrowej miała organizacja, w ramach której napisano i opublikowano standard techniczny dostępności cyfrowej WCAG, czyli *World Wide Web Consortium* (W3C). *T. Berners-Lee* – założyciel W3C – już w 1994 r.⁹ zwrócił uwagę na brak standardów w zakresie dostępności cyfrowej. Histo-

⁸ W3C 3.0 Working Draft, 24.7.2023 r., <https://www.w3.org/TR/wcag-3.0/> (dostęp: 31.8.2023).

⁹ P. Jatkiewicz, Dostępność stron internetowych – wymóg czy powinność, E-mentor 2021, Nr 4, s. 85.

ria Internetu dostępnego „w domenie publicznej” także sięga połowy lat 90. XX w.¹⁰. Oznacza to, że prace nad standardami dostępności cyfrowej i dzieło upowszechnienia Internetu¹¹ rozpoczęto w tej samej organizacji i tym samym czasie. Budowanie międzynarodowego Internetu było dalekowzroczą wizją jej założycieli, uwzględniającą osoby z niepełnosprawnościami od samego początku.

Tworzenie kolejnych wersji WCAG odbywało się w ramach grupy roboczej *Web Accessibility Initiative* (WAI). WAI została założona z powodu braku uniwersalnych wytycznych w zakresie rozmaitych aspektów dostępności cyfrowej (ang. *accessibility, digital accessibility, web accessibility*). Korzenie grupy roboczej WAI sięgają 1996 r., a w jej tworzeniu brali udział specjaliści związani z W3C, rząd amerykański, uczelnie, naukowcy oraz przedstawiciele biznesu i branży finansowej¹². Oficjalne rozpoczęcie działalności grupy roboczej WAI miało miejsce w 1997 r., i od razu grupa miała charakter międzynarodowy. Pierwsze spotkanie grupy odbyło się w tym samym roku we Francji. Prace nad WCAG w wersji WCAG 1.0 rozpoczęto w 1999 r. Była to kontynuacja projektu *Unified Web Site Accessibility Guidelines*, rozpoczętego w 1995 r. przez Uniwersytet Wisconsin-Madison¹³. Proces przyjmowania wytycznych WCAG jest transparentny, a protokoły spotkań grupy roboczej są dostępne w serwisie W3C¹⁴. Jak podano we wstępie do WCAG 2.1, „celem było stworzenie wspólnego standardu dostępności treści internetowych, który spełniałby oczekiwania użytkowników, firm czy administracji państwowej w różnych krajach”¹⁵. WCAG nie było jedyną inicjatywą standaryzacyjną WAI¹⁶ (WCAG towarzyszą inne zbiory wytycznych, m.in. ATAG, UAAG¹⁷ czy specyfikacje, jak

¹⁰ N. Brügger, When the present web is later the past: web historiography, digital history and internet studies. *Historical Social Research* 2012, Vol. 37, No 4, s. 102.

¹¹ „The W3C mission is to lead the World Wide Web to its full potential by developing protocols and guidelines that ensure the long-term growth of the Web”, Our mission, <https://www.w3.org/Consortium/mission> (dostęp: 31.1.2023).

¹² D. Dardaille, WAI Early Days, 2009, <https://www.w3.org/WAI/history> (dostęp: 31.1.2023).

¹³ Professional Web Accessibility Auditing Made Easy by Digital Education Strategies, The Chang School, <https://pressbooks.library.torontomu.ca/pwaa/chapter/the-evolution-of-web-accessibility/> (dostęp: 31.1.2023); P. Jatkiewicz, Dostępność stron internetowych, s. 85.

¹⁴ Por. Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.1 publication history, <https://www.w3.org/standards/history/WCAG21> i History of Changes <https://www.w3.org/WAI/GL/WCAG20/change-history.html> (dostęp: 31.7.2022).

¹⁵ WCAG 2.1, <https://www.w3.org/Translations/WCAG21-pl/> (dostęp: 31.3.2023).

¹⁶ WAI Events, <https://www.w3.org/WAI/events.php> (dostęp: 31.1.2023).

¹⁷ ATAG: Authoring Tool Accessibility Guidelines oraz UAAG: User Agent Accessibility Guidelines; M. Skierniewska, Dostępność oprogramowania, s. 146.

WAI-ARIA¹⁸). Trzeba mieć świadomość, że praktyczne zapewnienie pełnej dostępności cyfrowej często wymaga sięgnięcia do innych dokumentów W3C, jak *ARIA Authoring Practices Guide (APG)*¹⁹. WCAG jest w tej pracy traktowane jako standard bazowy. Jak jest opisane dalej, standaryzacja dokonana w WCAG stała się podstawą norm technicznych wydawanych przez jednostki normalizacyjne, w szczególności norm międzynarodowych (ISO) i zharmonizowanych (w UE).

Na podstawowym, istotnym z technicznego punktu widzenia, poziomie, „norma jest dokumentem przyjętym na zasadzie konsensu wielu stron i zatwierdzonym przez międzynarodową lub krajową jednostkę organizacyjną. Norma ustala oparte na osiągnięciach nauki, techniki i praktyki zasady, wytyczne i charakterystyki, odnoszące się do różnych rodzajów działalności i produktów”²⁰. Normalizacja zaś „jest działalnością mającą na celu uzyskanie optymalnego, w danych okolicznościach, stopnia uporządkowania w określonym zakresie, poprzez ustalanie postanowień przeznaczonych do powszechnego i wielokrotnego stosowania, dotyczących problemów istniejących lub możliwych do wystąpienia”²¹. Normalizacja dokonywana w celu zapewnienia dostępności cyfrowej dla osób ze szczególnymi potrzebami, w szczególności dla osób z niepełnosprawnościami, jest tylko jedną z odsłon normalizacji, która może dotyczyć także innych aspektów technicznych, jak bezpieczeństwo czy wspomaganie obrotu handlowego.

Centralne miejsce w tej rozprawie zajmuje wersja WCAG 2.1²², która jest kontynuacją WCAG 2.0, rozbudowaną m.in. z powodu rozwoju technologii mobilnych i dotykowych²³. WCAG 2.0, a następnie WCAG 2.1, zostały przejęte przez ETSI²⁴, CENELEC²⁵ i CEN²⁶ – europejskie jednostki normaliza-

¹⁸ Accessible Rich Internet Applications, w: Professional Web Accessibility Auditing Made Easy, *passim*.

¹⁹ Por. Accordion Example, <https://www.w3.org/WAI/ARIA/apg/patterns/accordion/examples/accordion/> (dostęp: 31.7.2023); poradnik ARIA zawiera także zasady m.in. dla omawianych wcześniej karuzeli slajdów Carousel, <https://www.w3.org/WAI/ARIA/apg/patterns/carousel/> (dostęp: 31.7.2023) i checkboxów, Checkbox Pattern, <https://www.w3.org/WAI/ARIA/apg/patterns/checkbox/> (dostęp: 31.7.2023).

²⁰ J. Nowastowski, Normalizacja współdziała z postępem technicznym i innowacjami, *Wiadomości Elektrotechniczne* 2021, Nr 89, s. 33.

²¹ Norma PN-EN 45020:2009; B. Fischer, Prawne aspekty norm technicznych, *Lex* 2017, rozdz. 4.2 (dostęp: 31.3.2023).

²² WCAG 2.1, <https://www.w3.org/TR/WCAG21/> (dostęp: 31.3.2022).

²³ P. Jatkiewicz, Dostępność stron internetowych, s. 86.

²⁴ European Telecommunications Standards Institute.

²⁵ European Committee for Electrotechnical Standardisation.

cyjne, które zajmują się normalizacją, podobnie jak Polski Komitet Normalizacyjny, ale dokonują tego nie w krajowym porządku prawnym, tylko dla UE. Podstawowym dokumentem w zakresie normalizacji europejskiej jest rozp. Nr 1025/2012, które ustanawia reguły odnoszące się do współpracy między europejskimi organizacjami normalizacyjnymi, krajowymi jednostkami normalizacyjnymi, państwami członkowskimi i KE, określa zasady ustanawiania norm europejskich i europejskich dokumentów normalizacyjnych dotyczących produktów i usług w ramach wspierania prawodawstwa i polityki UE, identyfikacji specyfikacji technicznych technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK) kwalifikujących się do powoływania, finansowania normalizacji europejskiej oraz uczestnictwa zainteresowanych stron w tym procesie²⁷.

WCAG 2 było włączane do normy zharmonizowanej EN 301 549 począwszy od 2014 r.²⁸. Wersja EN 301 549 V3.2.1 (2021–03), zawierająca WCAG 2.1, została opracowana na podstawie zlecenia KE²⁹ i zatwierdzona decyzją wykonawczą Komisji (UE) 2021/1339 z 11.8.2021 r. zmieniającą decyzję wykonawczą (UE) 2018/2048 w odniesieniu do normy zharmonizowanej dotyczącej stron internetowych i aplikacji mobilnych³⁰. Za pośrednictwem normy zharmonizowanej, WCAG 2.0, a następnie WCAG 2.1, trafiło do prawa unijnego. Jest to norma już uwzględniona w prawie implementującym dyrektywę 2016/2102 (DostPodmPubU), a kolejna wersja EN 301 549 została zaplanowana do opracowania w związku z harmonizacją dyrektywy 2019/882³¹. Obecnie art. 5 ust. 3 DostPodmPubU odsyła do pkt 9, 10 i 11 Polskiej Normy wprowadzającej normę ETSI EN 301 549 V3.2.1:2021. Przed nowelizacją tego artykułu DostPodmPubU odsyłała do normy zharmonizowanej.

W czasie prowadzenia badań na potrzeby tej pracy WAI pracowało nad projektem kolejnej wersji normy – WCAG 2.2³². WCAG 2.2 ma na celu poprawę wytycznych dla dostępności cyfrowej w obszarze potrzeb osób z niepełnosprawnościami kognitywnymi i trudnościami w nauce, osób niedowidzących oraz użytkowników z niepełnosprawnościami korzystających z urządzeń

²⁶ European Committee for Standardisation.

²⁷ B. Fischer, Prawne aspekty norm technicznych, rozdz. 4.3.

²⁸ EN 301 549 V3 The Harmonized European Standard for ICT Accessibility, <https://www.etsi.org/human-factors-accessibility/en-301-549-v3-the-harmonized-european-standard-for-ict-accessibility> (dostęp: 31.1.2023).

²⁹ M 554 i C(2017)2585, por. EN 301 549 V3, s. 9.

³⁰ Dz.Urz. UE L Nr 289, s. 53.

³¹ EN 301 549 V3 The Harmonized European Standard for ICT Accessibility.

³² Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.2 W3C Proposed Recommendation z 20.7.2023 r., <https://www.w3.org/TR/WCAG22> (dostęp: 31.8.2023).

mobilnych³³. Jednocześnie z opracowywaniem WCAG 2.2, WAI prowadziło prace nad nowym ujęciem wytycznych, tj. WCAG 3.0³⁴ (szczegóły opisanych tam założeń dostępności cyfrowej są omówione w rozdz. III).

Historycznie pierwszą jednostką normalizacyjną, która włączyła WCAG do norm technicznych, była Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna ISO. Status międzynarodowej normy technicznej (ISO/IEC) uzyskało WCAG 2.0³⁵ (wydane 11.12.2008 r.). Norma ISO/IEC 40500:2012 została przyjęta 15.10.2012 r. Standard WCAG 2.1 jest ponadto traktowany w USA od 2022 r. jako jedna z oficjalnie rekomendowanych norm technicznych na podstawie wytycznych DOJ z 18.3.2022 r.³⁶. W ramach *Section 508* stosowano standard WCAG 1.0³⁷ już od 2001 r.³⁸ (obecnie zastąpione WCAG 2.0³⁹).

Z punktu widzenia niniejszej pracy najistotniejszą rolę pełnią normy zharmonizowane. Różne normy techniczne korzystają z tego samego źródła (WCAG), dlatego posługiwanie się w tej pracy nazwą tego standardu, a nie numerem normy zharmonizowanej, odpowiada uniwersalnej akceptacji WCAG jako źródła tych norm.

WCAG 2.1 stanowi, że prawa autorskie do normy przysługują wymienionym w niej organizacjom, w tym W3C⁴⁰. ETSI nie kwestionuje tego postanowienia w treści normy⁴¹. Norma zharmonizowana EN 301 549 jest dostępna w języku angielskim. Tłumaczenia WCAG na języki krajowe są wykonywane

³³ WCAG 2.2, <https://www.w3.org/TR/WCAG22/#comparison-with-wcag-2-1> (dostęp: 31.8.2023).

³⁴ W3C Accessibility Guidelines (WCAG) 3.0 W3C Working Draft z 24.7.2023 r., <https://www.w3.org/TR/wcag-3.0> (dostęp: 31.8.2023).

³⁵ WCAG 2.0, <https://www.w3.org/TR/WCAG20> (dostęp: 31.8.2023).

³⁶ Guidance on Web Accessibility and the ADA, 18.3.2022 r., <https://www.ada.gov/resources/web-guidance> (dostęp: 31.1.2023).

³⁷ About the ICT Accessibility 508 Standards and 255 Guideline, <https://www.access-board.gov/ict> (dostęp: 31.1.2023). Por. Note to § 1194.22.

³⁸ Decyzją Architectural and Transportation Barriers Compliance Board, 65 Fed. Reg. at 80,525; por. *L. McLawhorn*, Leveling the Accessibility Playing Field: Section 508 of the Rehabilitation Act, *North Carolina Journal of Law & Technology* 2001, Vol. 3, No 1, s. 81.

³⁹ Tamże. „*Broad Application of Web Content Accessibility Guidelines 2.0 The Revised 508 Standards and 255 Guidelines incorporate by reference the Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0, a globally-recognized and technologically-neutral set of accessibility guidelines for Web content*” – Revised 508 Standards, <https://www.access-board.gov/ict/#2-broad-application-of-web-content-accessibility-guidelines-2-0> (dostęp: 31.3.2022).

⁴⁰ „*Copyright © 2017–2018 W3C® (MIT, ERCIM, Keio, Beihang)*” – <https://www.w3.org/TR/WCAG21> (dostęp: 31.3.2022).

⁴¹ Norma EN 301 549 V3.2.1 (2021–03), s. 10.

pod auspicjami W3C, a autorzy ujawnieni w opublikowanych tłumaczeniach⁴², co świadczy o zachowaniu przez W3C znacznej autonomii, pomimo akceptacji standardu WCAG przez prawodawcę unijnego. Normalizacja europejska w obszarze dostępności cyfrowej przebiegała w procedurze normalizacji zharmonizowanej. Dzięki temu norma EN 301 549 jest dostępna za darmo w formacie PDF na stronie ETSI⁴³ (w odróżnieniu od norm PKN). Po nowelizacji DostPodmPubU z 2023 r.⁴⁴ domniemanie zgodności z wymaganiami dostępności określone w art. 5 ust. 3 ustawy odsyła do Polskiej Normy wprowadzającej normę ETSI EN 301 549 V3.2.1:2021. WCAG 2.1 jest ponadto dostępne w języku polskim na stronie W3C⁴⁵. Wersje WCAG (2.0 i 2.1) przyjęte kolejno w normie zharmonizowanej mają podobną treść – WCAG 2.1 jest rozbudowaną wersją WCAG 2.0. Konstrukcyjnie również są to bardzo zbliżone dokumenty⁴⁶. W3C opublikowało także klarowne zasady korzystania z samego standardu WCAG, które nie wykluczają ich dalszego rozpowszechniania z zachowaniem wymaganych przez W3C warunków⁴⁷. Aktualność norm dostępności cyfrowej, ich dostępność przez Internet w dostępnych formatach cyfrowych i w różnego rodzaju dalszych opracowaniach działa bardzo korzystnie na regulowany obszar.

Pomimo rozpoczęcia prac nad dostępnością cyfrową w ramach WAI na wczesnym etapie rozwoju Internetu, domyślne sposoby tworzenia serwi-

⁴² Przykładem jest tłumaczenie WCAG 2.1 na język polski: <https://www.w3.org/Translations/WCAG21-pl> (dostęp: 31.3.2022).

⁴³ Normy techniczne wyjątkowo mogą być udostępniane w postaci plików word i są wówczas chronione hasłem. Por. Standards, Specifications and Reports, <https://www.etsi.org/standards/types-of-standards> (dostęp: 31.1.2023). Zgodnie z rządowym projektem ustawy o zmianie ustawy o dostępności cyfrowej RM-0610–106–22 (UD 294), w Polsce ma być stosowana Polska Norma wprowadzająca normę ETSI EN 301 549 V3.2.1:2021 (art. 5 ust. 3 DostPodmPubU wg projektu przyjętego przez rząd 3.1.2023 r., skierowanego do Sejmu 12.1.2023 r.).

⁴⁴ Ustawa z 9.3.2023 r. o zmianie ustawy o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych oraz ustawy – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2023 r. poz. 511).

⁴⁵ WCAG 2.1, <https://www.w3.org/Translations/WCAG21-pl/> (dostęp: 31.1.2023).

⁴⁶ Uwagi terminologiczne: w pracy posłużono się terminami „wytyczne”, „standary” jako wyrażeniami niezdefiniowanymi oraz wyrażeniami „normy”, „normy zharmonizowane”, „normy międzynarodowe” i „normy techniczne” jako wyrażeniami zdefiniowanymi w prawie (np. normy zharmonizowane) lub języku prawniczym. W przypadku WCAG zachodzi sytuacja, w której WCAG jest częścią normy zharmonizowanej, ale nie odbiera to samemu WCAG charakteru normy technicznej. Szczegółowe wyjaśnienia w tym zakresie zob. rozdz. III.

⁴⁷ W3C Document License, <https://www.w3.org/Consortium/Legal/2015/doc-license> (dostęp: 31.1.2023).

sów internetowych przeważnie nie zapewniają pełnej dostępności⁴⁸. W ogólnym rozrachunku rewolucja cyfrowa spowodowała jednak zmianę na lepsze dla osób z niepełnosprawnościami, kontynuując trend obserwowany wcześniej w związku z pojawieniem się telefonu czy telewizji⁴⁹. Dzięki nowym technologiom cyfrowym, osoby z niepełnosprawnością ruchową mogą pełniej uczestniczyć w życiu społecznym dzięki równoległej informatyzacji wielu aktywności poszukiwanych na rynku pracy. Osoby z niepełnosprawnościami wzroku i słuchu, a także seniorzy⁵⁰, mają dostęp do alternatyw i narzędzi, które w niektórych obszarach wręcz zrewolucjonizowały ich komunikację ze światem. Osoby z niepełnosprawnością intelektualną mają dostęp do programów, które mogą pomóc w przetwarzaniu informacji, a także dają dostęp do większego wyboru informacji w ogóle. Chociaż z jednej strony postulat dostępności cyfrowej wymagają spełnienia dodatkowych standardów, to z drugiej – często ma to polegać na wzmocnieniu procesów działających na korzyść osób z niepełnosprawnościami już od dłuższego czasu⁵¹.

Historia WCAG i WAI wykracza poza zakres tej pracy, ale warto zaznaczyć, że w literaturze pojawiły się głosy krytyczne względem procesu ustalania treści standardu WCAG. W szczególności pojawiły się zarzuty niedostatecznego uwzględnienia badań, hermetyczności języka WCAG, przywiązywania nadmiernej wagi do stanowisk przedstawicieli biznesu⁵², a także kosztowności i nie zawsze dostatecznej dostępności procesu opracowywania wytycznych dla osób z niepełnosprawnościami. Zarzucano także, że treść WCAG ustalono w atmosferze sporu politycznego⁵³. Mimo to, WCAG uznaje się za sukces

⁴⁸ P. Blanck, *eQuality. The Struggle*, s. 50.

⁴⁹ A. Adam, D. Kreps, *Disability and Discourses of Web Accessibility, Information, Communication & Society* 2009, Vol. 12, No 7, s. 1047.

⁵⁰ Por. np. A. Szewczyk, *Seniorzy i osoby niepełnosprawne*, s. 87–109.

⁵¹ W niektórych mediach społecznościowych, np. w serwisie Mastodon, jeszcze w 2022 r. była zauważalna kultura dbałości o dostępność cyfrową, w której od publikujących w serwisie oczekuje się np., że będą samodzielnie komponować i wprowadzać tekst alternatywny dla publikowanych zdjęć i innych obrazów. Jednocześnie w serwisie Twitter liczba obrazów bez atrybutu „alt” wynosiła w 2021 r. 99.9%. Kulturowe uwarunkowania dostępności cyfrowej to ciekawy i istotny element dostępności cyfrowej, który niestety wykracza poza zakres tej pracy. Tym niemniej istnienie takich społeczności potwierdza, że to zjawisko rozwija się od pewnego czasu. Por. *Fediquette: Your Guide To Mastodon Culture*, 19.12.2022 r., <https://aires.fyi/blog/fediquette-mastodon-culture/#embrace-accessibility> (dostęp: 31.1.2023); A. Zewe, *Making data visualizations more accessible*, <https://news.mit.edu/2021/data-visualizations-accessible-blind-1012> (dostęp: 31.1.2023).

⁵² A. Adam, D. Kreps, *Disability and Discourses*, s. 1052–54.

⁵³ D. Kreps, M. Goff, *Code in action: Closing the black box of WCAG 2.0, A Latourian reading of Web accessibility*, *First Monday* 2015, Vol. 20, No 9.

w dziedzinie standaryzacji. Z pewnością bez tego standardu nie mogłaby powstać niniejsza praca, a rozwój ochrony prawnej dostępności cyfrowej przebiegłby w inny sposób.

§ 3. Użyteczność

Ostatnie zdanie wstępu do WCAG 2.1 posługuje się w oryginale terminem „*more usable*” (bardziej użyteczne), nawiązując do pojęcia pokrewnego względem dostępności cyfrowej – użyteczności (ang. *usability*). W literaturze amerykańskiej łączy się pojęcie użyteczności z predyspozycjami indywidualnych użytkowników⁵⁴. Z kolei do obu pojęć – dostępności i użyteczności – bezpośrednio nawiązuje PrawNiepK z 2006 r. oraz, za PrawNiepK, dyrektywa 2016/2102⁵⁵. PrawNiepK używa pojęcia użyteczności w definicji „uniwersalnego projektowania” (art. 2 i w art. 21 lit. c PrawNiepK). Ujęcie tego problemu w ten sposób – przez połączenie użyteczności i dostępności – ma swoje zalety. Dostępność cyfrowa rozumiana jednocześnie jako użyteczność przekłada się zwykle na sukces rynkowy⁵⁶, a argumenty ekonomiczne pozyskują dla sprawy dostępności nowych zwolenników. Uznaje się też, że podnoszenie dostępności cyfrowej zwiększa również użyteczność serwisu⁵⁷. Wykorzystywanie zasad ogólnych (jak użyteczność) równoległe z zasadami bardziej szczegółowymi (jak cztery zasady WCAG 2.1 i towarzyszące im wytyczne) wzmacnia i urealnia ochronę dostępności.

W literaturze zaznaczył się pogląd, że pojęcia użyteczności i dostępności są trudne do rozgraniczenia, a nieprawidłowe rozumienie dostępności (jako możliwej do osiągnięcia bez użyteczności) może prowadzić do paradoksalnych rezultatów. Czy można mówić o dostępności cyfrowej, jeśli serwis internetowy pozornie przechodzi teksty dostępności cyfrowej, ale korzystanie z niego jest bardzo niekomfortowe⁵⁸? W tej pracy przyjęto założenie, że jest to niemożliwe.

⁵⁴ P. Blanck, eQuality. The Struggle, s. 46–47.

⁵⁵ Motyw 12, art. 8 ust. 3 lit. f dyrektywy 2016/2102.

⁵⁶ Web Accessibility (eds. Y. Yesilada, S. Harper), s. viii.

⁵⁷ S. Abou-Zahra, Web Accessibility Evaluation, w: Web Accessibility (eds. S. Harper, Y. Yesilada), <https://doi.org/10.1007/978-1-84800-050-6-7>, s. 83.

⁵⁸ P. Blanck, eQuality. The Struggle, s. 46–47; L. Moreno, P. Martínez, B. Ruiz-Mezcua, A bridge to web accessibility from the usability heuristics, w: HCI and Usability for e-Inclusion. 5th symposium of the Workgroup Human-Computer Interaction and Usability Engineering of the Au-

W warstwie pojęciowej można powiązać to słuszne, „całościowe” podejście do problematyki dostępności cyfrowej z terminem „użyteczność”. Zakładając, że użyteczność jest warunkiem *sine qua non* dostępności cyfrowej, serwis o niskiej użyteczności nie może być uznany za dostępny cyfrowo, choćby były na nim obecne np. nakładki z logotypem dostępności cyfrowej, a programy komputerowe do automatycznego audytu dostępności nie wykazywały błędów z powodu technicznego ukrycia mankamentów serwisu (więcej o tym w rozdz. III).

W ślad za tym uzasadnieniem, wzorem prawa międzynarodowego i europejskiego, trzeba uznać, że użyteczność i dostępność cyfrowa są pojęciami pokrewnymi w tym sensie, że funkcje dostępności niespełniające przesłanki użyteczności należy uznawać za niewystarczające, a przez to niespełniające standardów dostępności cyfrowej. W tej pracy oba terminy są traktowane jako uzupełniające się, a analiza dostępności cyfrowej jest ujmowana jako badanie użyteczności serwisów przy jednoczesnym przyjmowaniu perspektywy osób z niepełnosprawnościami w ramach czterech zasad WCAG 2.1 i testów stosowanych w analizie dostępności cyfrowej. W badaniu jakościowym omówionym w rozdz. III tej pracy zostały opisane braki dostępności cyfrowej rzutujące na użyteczność serwisu w obrębie czterech zasad WCAG 2.1. Przyjmowana jest tam jednak perspektywa użytkownika, który wykorzystuje badany serwis w sposób zapewniany przez serwis i w celu, dla którego umieszczono ten serwis w Internecie. Dlatego dodanie nakładki „funkcjonalności” dostępności, które jednak nie są wystarczająco użyteczne, nie traktuje się jako spełnienia wymogów prawnych w zakresie dostępności cyfrowej. Nie zasługują też na miano dostępnych cyfrowo i użytecznych serwisy, które przechodzą przesiewowe testy z użyciem programów audytujących, ale nie przechodzą testów z użyciem technologii asystujących. Problemy dostępności cyfrowej wymagają głębszego spojrzenia na interakcję użytkownika z serwisem internetowym. Kluczem do tego jest zasada użyteczności.

Słuszność szerokiego spojrzenia na problem dostępności pokazuje jedna z ciekawszych definicji dostępności cyfrowej, która pojawiła się w amerykańskim orzecznictwie. W wyroku w sprawie *S. Enyart v. National Conference of Bar Examiners* (2011)⁵⁹ sąd posłużył się definicją dostępności zawartą w słowniku *Webster*⁶⁰, wg której dostępność oznacza możliwość użycia, zo-

strian Computer Society (eds. A. Holzinger, K. Miesenberger), USAB 2009, Linz, Austria, November 9–10, 2009, Proceedings, Berlin 2009, s. 290–291.

⁵⁹ *Enyart v. National Conference of Bar Examiners, Inc.*, 630 F. 3d 1153 – Court of Appeals, 9th Circuit 2011.

⁶⁰ Webster’s Third New International Dictionary, Unabridged 11 (2002).

baczenia, poznania lub doświadczenia⁶¹. Tego rodzaju definicja obejmuje zarówno użyteczność, jak i dostępność, przestrzegając przed dzieleniem włosa na czworo. Według innej występującej w literaturze definicji, dostępność to właściwość strony internetowej, aplikacji mobilnej lub dokumentu elektronicznego pozwalająca na nawigację i zrozumienie szerokiego gronu użytkowników, w tym osobom z niepełnosprawnościami wzroku, słuchu, motoryki lub poznawczymi⁶². Definicja znowu łączy zagadnienie dostępności w znaczeniu ścisłym i pojęcie użyteczności.

Łączne traktowanie użyteczności i dostępności cyfrowej jest najlepszą drogą do faktycznej realizacji celu regulacji w obszarze dostępności cyfrowej, a przez to skutecznej ochrony uprawnionych. Należy przede wszystkim nie tracić z oczu faktu, że zapewnienie dostępności cyfrowej pozwala osobom z niepełnosprawnościami i innym osobom ze szczególnymi potrzebami na większą samodzielność oraz na partycypację w życiu zawodowym i społecznym, a społeczne korzyści z takiego stanu są trudne do przecenienia.

§ 4. Inne systemy zapewniania dostępności

I. Uwagi wprowadzające

W ramach omawiania siatki pojęciowej należy wspomnieć jeszcze o dwóch innych obszarach istotnych z punktu widzenia dostępności cyfrowej, czyli o: 1) projektowaniu uniwersalnym, rozumianym jako ogólne zasady stosowane w projektowaniu produktów, środowiska, programów i usług⁶³; oraz o 2) heurystykach *Nielsena*, czyli ogólnych regułach zwiększania użyteczności interakcji pomiędzy człowiekiem i komputerem⁶⁴. Są to metodyki starsze i ogólniejsze niż odnoszące się do dostępności cyfrowej standardy WCAG. Projektowanie

⁶¹ [...] *capable of being used, seen, known, or experienced*.

⁶² Cyt. za: D.A.Larson, Digital Accessibility and Disability Accommodations in Online Dispute Resolution: ODR for Everyone, Ohio State Journal on Dispute Resolution 2019, Vol. 34, No 3, s. 432.

⁶³ Art. 2 PrawNiepK.

⁶⁴ R. Molich, J. Nielsen, Improving a human-computer dialogue, Communications of the ACM 1990, Vol. 33, No 3, s. 338–348.

uniwersalne zestawia się ponadto niekiedy z pojęciem tzw. „projektowania bez barier”⁶⁵.

II. Projektowanie uniwersalne

Relację pomiędzy dostępnością a projektowaniem uniwersalnym dobrze podsumowuje zdanie: „Produkt lub usługa zaprojektowane uniwersalnie są jednocześnie dostępne”⁶⁶. W projektowaniu uniwersalnym przyjmuje się założenie, że odpowiednie projektowanie pozwala na spełnienie potrzeb maksymalnie dużego grona potencjalnych użytkowników, w tym osób z niepełnosprawnościami. Jak ujęła to *I. Lipowicz*, jest to „taki sposób projektowania, który czyni dostępną sferę publiczną nie tylko dla osób z niepełnosprawnością, ale także ogólnie dla osób starszych czy rodziców z wózkami dla dzieci. To powszechny już w innych krajach kierunek myślenia”⁶⁷. Projektowanie uniwersalne przeprowadza się z myślą zarówno o korzystaniu bez pomocy technicznych, jak i o korzystaniu z użyciem pomocy technicznych, używanych powszechnie przez osoby z niepełnosprawnościami. Projektowanie wydzielonych, osobnych przestrzeni i obiektów dla osób ze szczególnymi potrzebami nie zalicza się do projektowania uniwersalnego. W dostępności cyfrowej projektowanie uniwersalne oznacza w praktyce takie projektowanie, które pozwoli np. osobom z niepełnosprawnością wzroku na korzystanie z różnych serwisów internetowych przy pomocy powszechnie stosowanych czytników ekranu (które z kolei są przykładem pomocy technicznej), ale nadal są to te same serwisy, z których korzystają osoby bez niepełnosprawności wzroku.

Koncepcja projektowania uniwersalnego została stworzona w USA, na Uniwersytecie NC State w Północnej Karolinie w 1989 r., jako inicjatywa zajmująca się problematyką projektowania z myślą o osobach z niepełnosprawnościami (od 1996 r. w stworzonym tam Centrum Projektowania Uniwersalnego). Termin „projektowanie uniwersalne” ukuł *R.L. Mace*, sam poruszający się na wózku. Jego prace miały istotny wpływ na wiedzę o projektowaniu w USA. Siedem ujednoliconych zasad projektowania uniwer-

⁶⁵ *K. Roszewska, J. Zadrozny*, w: *R. Mędrzycki, M. Szyrski, A. Waszkielewicz, M. Wysocki, K. Roszewska, J. Zadrozny*, Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Komentarz, Lex 2021, art. 2.

⁶⁶ Tamże, art. 2.

⁶⁷ *I. Lipowicz*, w: *Ochrona strony słabszej stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu* (red. *M. Boratyńska*), Lex 2016 (dostęp: 31.10.2022).

salnego opublikowano w 1997 r.⁶⁸. Zasada projektowania uniwersalnego została uwzględniona w treści prawa międzynarodowego, w art. 2 PrawNiepK. Zgodnie z tym przepisem, uniwersalne projektowanie oznacza projektowanie produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Uniwersalne projektowanie jednocześnie nie wyklucza pomocy technicznych dla szczególnych grup osób niepełnosprawnych, jeżeli jest to potrzebne. Znaczenie tego terminu uzupełnia zaś Dodatkowa opinia ONZ do art. 9 PrawNiepK pt. „General comment on Article 9: Accessibility” z 25.11.2013 r.⁶⁹. Opinia wskazuje m.in. na konieczność ustanowienia standardów technicznych w zakresie dostępności technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) (pkt 18) oraz postuluje stosowanie dyrektyw projektowania uniwersalnego (ang. *universal design*). Projektowanie uniwersalne ma różne wymiary w różnych obszarach projektowania, a w obszarze dostępności cyfrowej zwykle oznacza stosowanie standardu technicznego WCAG⁷⁰. Za sprawą PrawNiepK, projektowanie uniwersalne trafiło do krajowych porządków prawnych, w tym polskiego⁷¹.

Termin „projektowanie uniwersalne” występuje w polskim prawie przynajmniej od 2015 r.⁷². W RewitalizacjaU stwierdzono, że uwzględnianie zasad uniwersalnego projektowania w myśl art. 2 PrawNiepK jest jedną z trzech ogólnych zasad realizacji zadań własnych przez gminy w zakresie rewitalizacji. Tak samo jest definiowane w PlanZagospU (art. 2 pkt 20). Uniwersalne projektowanie powinno być uwzględniane w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (art. 15 ust. 1 pkt 2). Termin został zdefiniowany z przywołaniem PrawNiepK w SzczególnePotrzebyU (art. 2 pkt 4).

Postulaty projektowania uniwersalnego przywołano także w krajowym procesie prawodawczym⁷³, przy czym w uzasadnieniu projektu SzczególnePo-

⁶⁸ B.R. Connell, M. Jones, R. Mace, J. Mueller, A. Mullick, E. Ostroff, J. Sanford, E. Steinfeld, M. Story, G. Vanderheiden, *The Principles of Universal Design*, New York 1997, https://project.s.ncsu.edu/design/cud/about_ud/udprinciplestext.htm (dostęp: 30.6.2022).

⁶⁹ CRPD/C/11/3, 25.11.2013 r., General comment on Article 9: Accessibility, Draft prepared by the Committee on the Rights of Persons with Disabilities, s. 5, <https://digitallibrary.un.org/record/779678?ln=en> (dostęp: 30.6.2022).

⁷⁰ W. Chisholm, M. May, *Universal Design for Web Applications: Web Applications That Reach Everyone*, Sebastopol 2008, *passim*.

⁷¹ Por. uzasadnienie projektu SzczególnePotrzebyU z 27.6.2019 r., Druk sejmowy VIII kadencji Nr 3579, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3579> (dostęp: 31.7.2022).

⁷² W: RewitalizacjaU; uzasadnienie projektu SzczególnePotrzebyU.

⁷³ Uzasadnienie projektu SzczególnePotrzebyU.

trzebyU zrobiono to z pomyłkami⁷⁴ i z pominięciem pierwszej z zasad – niedyskryminacji (mimo to, we wstępie wymieniono siedem, a nie sześć zasad). Zasada *equitable use*, tłumaczona zwykle jako „niedyskryminacja” (wydaje się, nie do końca poprawnie), została pominięta także w treści samej SzczególnePotrzebyU, być może ze względu na obecność „zasady niedyskryminacji” w przepisach i zasadach ogólnych. Przyczyny pominięcia niedyskryminacji nie zostały wyjaśnione w uzasadnieniu ustawy o zapewnieniu dostępności, ale faktem jest, że zasada niedyskryminacji określona w Konstytucji RP ma zapewniać każdemu maksymalny poziom ochrony przed jakąkolwiek dyskryminacją⁷⁵ i w nauce uznaje się, że w Konstytucji RP sformułowano zakaz dyskryminacji w szerszy sposób niż „w wielu konstytucjach państw demokratycznych oraz w prawie unijnym”⁷⁶.

Siedem zasad projektowania uniwersalnego obejmuje:

- 1) tzw. niedyskryminację (ang. *equitable use*, inaczej użyteczność dla różnych odbiorców⁷⁷), tj. projektowanie dla osób z różnymi możliwościami korzystania;
- 2) elastyczność (ang. *flexibility in use*), tj. uwzględnianie w jak największym stopniu preferencji i możliwości użytkowników, a także zapewnienie możliwości personalizacji;
- 3) prostą i intuicyjną obsługę (ang. *simple and intuitive use*);
- 4) dostępność i czytelność informacji (ang. *perceptible information*);
- 5) tolerancję dla błędów (ang. *tolerance for error*);
- 6) niski poziom wysiłku fizycznego (ang. *low physical effort*) koniecznego do użytkowania;

⁷⁴ „5. Prosta i intuicyjna obsługa (*simple and intuitive*) – należy tak zaprojektować produkt, aby korzystanie z niego nie nastręczało dużych trudności, tzn. zasady użytkowania powinny być zrozumiałe niezależnie od doświadczenia i zakresu umiejętności użytkownika. Według tej zasady nie powinno już być potrzeby dodatkowej adaptacji produktu do potrzeb poszczególnych grup osób z niepełnosprawnościami. [Ale uwaga! Nie należy ustanawiać rozwiązań przeznaczonych specjalnie dla tych grup, nie powinno się też podkreślać w żaden sposób, że produkt został zaprojektowany specjalnie na potrzeby osób z niepełnosprawnościami (to może być naprawdę istotne z punktu widzenia oceny wniosku) – podkr. E.F.]”.

⁷⁵ Z. Góral, M. Kuba, Zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu pracowniczym, Lex 2017, rozdz. 1.4.1.

⁷⁶ B. Banaszak, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2009, art. 32, Nb 13.

⁷⁷ K. Roszewska, J. Zadrozny, w: R. Mędrzycki, M. Szyrski, A. Waszkielewicz, M. Wysocki, K. Roszewska, J. Zadrozny, Ustawa o zapewnieniu dostępności, art. 2.

- 7) odpowiednie wymiary i przestrzeń (ang. *size and space for approach and use*)⁷⁸.

Każda z siedmiu głównych zasad dzieli się na dalsze wytyczne (drugi poziom szczegółowości), a tym odpowiadają dalsze testy zgodności (ang. *compliance tests*, trzeci poziom szczegółowości)⁷⁹. Podobnie skonstruowano WCAG.

Zasada *equitable use* (tłumaczona jako zasada niedyskryminacji) dotyczy zapewnienia dostępności osobom z różnymi niepełnosprawnościami⁸⁰. Projektant powinien zapewnić, jeśli nie identyczny dostęp dla każdego, to przynajmniej ekwiwalentną możliwość korzystania, a jednocześnie unikać dyskryminacji jakichkolwiek grup użytkowników. Projekt ma być atrakcyjny dla wszystkich użytkowników, a także zapewniać im równy poziom bezpieczeństwa i prywatności. Trudno zatem porównywać konstytucyjną zasadę niedyskryminacji *per se* z pierwszą zasadą projektowania uniwersalnego, ze względu na istotne różnice zakresowe. Stąd też wykluczenie pierwszej zasady projektowania uniwersalnego z polskiej Szczegółnej Potrzeby U mogło nie być przemyślanym wyborem (lepszym rozwiązaniem byłoby prawdopodobnie obycie się bez tłumaczenia zasady na język polski lub użycie tłumaczenia alternatywnego, jak np. „równe szanse korzystania”).

Zasada *flexibility in use* dotyczy opcji korzystania. Dotyczy to np. równego korzystania dla osób prawo- i leworęcznych oraz uwzględniania charakterystyki użytkowania osób, które nie mogą z różnych powodów zapewnić wysokiej precyzji ruchu⁸¹. Umożliwienie korzystania za pomocą wielu metod zwiększa grono potencjalnych użytkowników.

Prosta i intuicyjna obsługa (zasada trzecia) zakłada eliminację zbędnego skomplikowania projektu, nakazuje brać pod uwagę oczekiwania i naturalne inklinacje użytkownika. Zakłada także zestawianie informacji wg kryterium istotności i wymaga, aby użytkownik miał prostą możliwość potwierdzenia, czy komenda została przyjęta lub wykonana⁸².

⁷⁸ M.F. Story, Principles of universal design, w: Universal design handbook (eds. W.F.E. Preiser, K.H. Smith), New York 2011, 4.3–4.12; K. Roszewska, J. Zadrożny, w: R. Mędrzycki, M. Szyrski, A. Waszkielewicz, M. Wysocki, K. Roszewska, J. Zadrożny, Ustawa o zapewnieniu dostępności, art. 2.

⁷⁹ M.F. Story, Principles of universal design, 4.3–4.12.

⁸⁰ Tamże, 4.3.

⁸¹ Tamże.

⁸² Tamże.

Zasada *perceptible information* odnosi się do prezentacji informacji w formie słownej czy np. piktograficznej. Projektant musi zapewnić, aby to najważniejsze informacje były wyraźne, a także aby były dostępne w różnych wersjach, uwzględniając użytkowników z różnymi rodzajami ograniczeń⁸³.

Zasada piąta, dotycząca tolerancji błędu, odnosi się do ostrzegania przed nieodwracalnymi procesami i zabezpieczania niektórych newralgicznych, rzadko wykorzystywanych, elementów projektu przed przypadkową aktywacją. Łatwo zapomnieć, że podobne zabezpieczenia powinny występować nie tylko w skomplikowanych maszynach, jak samoloty, ale także w urządzeniach i programach codziennego użytku⁸⁴.

Zasada „niski poziom wysiłku fizycznego”, jak sama nazwa wskazuje, nakazuje projektowanie takich rozwiązań, które mogą być wykorzystane także przez osoby młodsze lub z jakichkolwiek przyczyn osłabione względem typowego poziomu siły fizycznej dorosłego człowieka. Wytyczne do tej zasady odnoszą się także do takich elementów, jak możliwość korzystania przy zachowaniu normalnej postawy ciała i unikanie wymagania od użytkownika wielokrotnego powtarzania tych samych czynności⁸⁵.

Ostatnia zasada, dotycząca wymiarów i przestrzeni, odnosi się głównie do fizycznych prototypów. Przy projektowaniu powinny być uwzględniane punkty widzenia osób o typowej mobilności, ale różnego wzrostu, jak i osób poruszających na wózkach, a także dłonie dużych i małych rozmiarów. Wszystkie elementy wymagające interakcji z użytkownikiem muszą być dostępne zarówno dla użytkowników siedzących, jak i stojących. Należy też oczywiście pamiętać o zachowaniu wymiarów uwzględniających technologie asystujące, pamiętając m.in. o osobach poruszających się na wózku⁸⁶.

Termin „projektowanie uniwersalne” jest używany w aktach prawnych, aby podkreślić, że osoby z niepełnosprawnościami i pozostali ludzie żyją w tym samym środowisku, a nie osobno. Dostępność, o której mowa w kontekście prawa międzynarodowego w PrawNiepK, ma polegać m.in. na stosowaniu technik projektowania uniwersalnego (uniwersalnego projektowania), które zgodnie z art. 2 PrawNiepK oznacza projektowanie w taki sposób, aby użytkować użyteczność dla wszystkich, „w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania”. Nie oznacza to re-

⁸³ Tamże.

⁸⁴ Tamże.

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ Tamże.

zygnacji z pomocy technicznych dla poszczególnych grup osób z niepełnośprawnosćmi. Jednocześnie, zgodnie z art. 4 ust. 1 lit. f PrawNiepK, towary, usługi, wyposażenie i urządzenia „uniwersalnie zaprojektowane” mają „wymagać możliwie jak najmniejszych dostosowań i ponoszenia jak najmniejszych kosztów w celu zaspokojenia szczególnych potrzeb” osób z niepełnosprawnosćmi.

Projektowanie uniwersalne, podobnie jak sama dostępność, nie powinny być rozumiane jako standard absolutny („wszystko albo nic”), ale jako proces, w którym uwzględnia się potrzeby osób z niepełnosprawnosćmi w najwyższym możliwym stopniu. Zasady uniwersalnego projektowania mają być także rekomendowane w postaci norm i wytycznych, a te, jak zostało wcześniej wyjaśnione przy omawianiu WCAG, są ustawicznie aktualizowane i dostosowywane do stanu techniki. W PrawNiepK wprowadzono však również definicję „racjonalnego uprawnienia”, która oznacza konieczne i odpowiednie zmiany i dostosowania, nienakładające nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości korzystania z wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami (art. 2 PrawNiepK).

Projektowanie z myślą o osobach ze szczególnymi potrzebami jest jednocześnie opłacalne. Dodatkowa opinia ONZ do art. 9 PrawNiepK wyjaśnia, że stosowanie zasad projektowania uniwersalnego pozwala na ograniczenie kosztów zapewniania dostępności. W przypadku budynków jest to 0–0,5% kosztów budowy przy zachowaniu zasad projektowania uniwersalnego, natomiast w razie zapewniania dostępności dopiero po wybudowaniu – nawet 1/3 kosztów budowy⁸⁷. Projektowanie uniwersalne w obrębie treści cyfrowych zwykle jest rozumiane jako równoznaczne ze stosowaniem WCAG⁸⁸, a rola WAI jako organizacji scalającej wysiłki różnych zespołów ekspertów na świecie jest traktowana w tym kontekście jako kluczowa⁸⁹.

⁸⁷ CRPD/C/11/3, 25.11.2013 r., General comment on Article 9: Accessibility, Draft prepared by the Committee on the Rights of Persons with Disabilities, s. 5, <https://digitallibrary.un.org/record/779678?ln=en> (dostęp: 30.6.2022).

⁸⁸ J. Brewer, Accessibility of the World Wide Web: technical and policy perspectives, w: Universal design handbook (eds. W.F.E. Preiser, K.H. Smith), New York 2011, 33.2.

⁸⁹ Tamże, 33.10.